

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Handdockan i förskolans praktik

Maria Lindmark

LAU370

Handledare: Mirella Forsberg Ahlcrona

Examinator: Inger Björneloo

Rapportnummer: VT10-2611-072

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Handdockan i förskolans praktik

Författare: Maria Lindmark

Termin och år: Vårtermin 2010

Kursansvarig institution: Sociologiska Institutionen

Handledare: Mirella Forsberg Ahlcrona

Examinator: Inger Björneloo

Rapportnummer: VT10-2611-072

Nyckelord: Handdocka, förskola, kommunikation

Sammanfattning

Syftet med studien är att undersöka vilka möjligheter handdockan har som pedagogiskt redskap i förskolan.

Utifrån detta har tre frågeställningar formulerats:

- Hur använder pedagogerna handdockan i sitt arbete?
- I vilka situationer använder pedagogerna handdockan?
- På vilket sätt kan handdockan bidra till barns lärande i förskolan?

Studien är en kvalitativ studie med intervju som teknik. Intervjuade är fem förskollärare som använder handdockan i sin verksamhet. Pedagogerna som medverkat i studien beskriver hur de använder handdockan som redskap i verksamheten, att dockan är ett redskap att fånga barns uppmärksamhet, att barn engagerar sig i dockan och det skapar ett lustfyllt arbetssätt. Handdockan kan användas på varierande sätt, i olika situationer och för flera ändamål. Studien visar även att dockan är betydelsefull för skapandet, den skapande processen är viktig.

En viktig aspekt är att lärandet i förskolan skall vara lustfyllt och det finns förutsättningar att uppnå ett lustfyllt lärande genom att använda sig av handdockor. Jag anser att min studie har relevans för förskollärare eftersom handdockan är användbar på olika sätt i förskolans verksamhet.

Förord

Jag valde att skriva om handdockan som pedagogiskt redskap i förskolan eftersom jag själv har fått uppleva vilken glädje en docka kan sprida i en barngrupp. Genom min studie vill jag närmare undersöka hur handdockan kan vara ett pedagogiskt hjälpmedel för mig som blivande förskollärare

Jag som genomfört studien har läst lärarprogrammet med inriktning BAUN (Barns och ungas uppväxtvillkor, utveckling och lärande) samt specialisering KUME (kulturellt meningsskapande genom musik, rytmik och drama).

Jag vill härmed tacka till alla som ställt upp för mig under arbetets gång. Stort tack till de pedagoger som ställt upp och delat med sig av sin tid och sina erfarenheter. Tack även till Mirella Forsberg Ahlcrona som har handlett mig genom dessa tuffa men lärorika veckor.

Arbetet med denna uppsats har gett mig en fördjupad förståelse av handdockans potential i förskolan.

Maria Lindmark

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.1.1 Ett lustfyllt lärande.....	1
1.1.2 Kommunikation och språk	1
2. Syfte och problemformulering	3
2.1 Frågeställningar.....	3
2.2 Avgränsningar.....	3
3. Introduktion.....	4
3.1 Förskolan	4
3.2 Kommunikation och språk i förskolan	5
3.3 Handdockan	6
3.3.1 Dockans utformning och dockspelaren	7
3.3.2 Dockans minne och minnet av dockan.....	8
3.3.3 Dockor stimulerar kommunikation	8
3.3.4 Handdockan – en del av vardagen	8
3.3.5 Vuxnas roll i barns skapande.....	9
3.4 Ett sociokulturellt perspektiv på lärande	9
4. Metod.....	11
4.1 Kvalitativ metod.....	11
4.2 Val av undersökningsgrupp	11
4.3 Intervju som undersökningsteknik	12
4.4 Genomförande av intervjuer	12
4.5 Bearbetning av intervjuer	13
4.6 Etiska överväganden	13
4.7 Analys.....	13
4.8 Reliabilitet, validitet och generalitet	14
5. Resultat	15
5.1 Fångar barns uppmärksamhet	15
5.1.1 Barnen lyssnar.....	16
5.1.2 Barnen engageras	16
5.1.3 Barnen samspelar	16
5.2 Varierande användning.....	17
5.2.1 Dockan i olika aktiviteter	17

5.2.2 Knyter ihop verksamheten.....	18
5.3 Eget skapande	18
5.3.1 Tillverkningsprocessens betydelse.....	18
5.3.2 Barnens skapande.....	19
5.3.3 Personliga dockor och allas dockor	19
6. Diskussion.....	21
6.1.1 Handdockans frånvaro i lärarutbildningen	21
6.1.2 Dockan som eget val eller som tvång?.....	21
6.1.3 Handdockans betydelse för barnen i förskolan.....	21
6.1.4 Metoddiskussion	22
6.1.5 Undersökningens betydelse för yrket.....	22
6.1.6 Fortsatta studier.....	23
6.1.7 Slutord	23
7. Referenslista.....	24
Bilaga 1– Brev till respondenter	I
Bilaga 2 – Intervjufrågor	II

1. Inledning

Mitt eget intresse för handdockor i förskolan har väckts under den verksamhetsförlagda delen av min lärarutbildning (VFU). Förskolan, som jag har genomfört min VFU på, har blivit inspirerad av en annan förskola som arbetar mycket med handdockor. Förskolan arbetar med handdockor som redskap i sin verksamhet och där har jag vid några tillfällen upplevt vilken potential handdockan har för ett lustfyllt lärande hos barnen i förskolan. Pedagogerna på förskolan använder handdockor både spontant och planerat i sin verksamhet i syfte att väcka barnens intresse för ett visst innehåll.

Jag vill undersöka handdockans möjligheter ur ett lärarperspektiv vilket innebär att jag i denna studie utgår från lärarnas syn på handdockan som redskap. Med min studie vill jag undersöka hur yrkesverksamma pedagoger använder handdockor i sitt arbete med barnen. Att använda sig av handdockor i verksamheten är ett sätt att göra lärandet lustfyllt och handdockor är användbara i många situationer.

1.1 Bakgrund

Förskolans arbete styrs av de styrdokument som staten utformat för verksamheten. I styrdokumenterna anges vad verksamheten syftar till och vilka mål de som arbetar inom förskolan skall sträva efter. Hur dessa mål skall uppnås är däremot upp till varje skolenhet eller förskola att planera. Nedan presenterar jag några utdrag ur Läroplanen för förskolan, Lpfö98, som jag anser vara relevanta för detta arbete.

Förskolans verksamhet skall lägga grunden för barnens livslånga lärande. Detta ställer krav på pedagogernas arbetsmetoder och förhållningssätt. Förskolans uppdrag är att värna om det enskilda barnets välbefinnande, skapa trygghet och stimulera utveckling och lärande för alla barn.

1.1.1 Ett lustfyllt lärande

Alla som arbetar i förskolan skall lägga grunden för ett lustfyllt lärande. Nyfikenhet, kreativitet och lust att lära är några nyckelord. Lpfö98 säger att:

”Arbetslaget skall ansvara för att arbetet i barngruppen genomförs så att barnen [...] - upplever att det är roligt och meningsfullt att lära sig nya saker, - ställs inför nya utmaningar som stimulerar lusten att erövra nya färdigheter, erfarenheter och kunskaper.”

Vidare står det att

”Arbetslaget skall [...] ta vara på barns vetgirighet, vilja och lust att lära samt stärka barns tillit till den egna förmågan”.

(Utbildningsdepartementet, 1998, s.10)

1.1.2 Kommunikation och språk

Förskolan har som uppdrag att främja barns kommunikativa förmåga. Alla som arbetar i förskolan skall stödja barnens språkliga och kommunikativa utveckling. Enligt Läroplanen för förskolan, Lpfö98, är barnens språkutveckling även viktigt för identitetsutvecklingen.

”Språk och lärande hänger ouplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. Förskolan skall lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen.”

(Utbildningsdepartementet, 1998, s.6)

Barnens språkutveckling innefattar inte enbart barnets tal- och skriftspråkliga utveckling utan även andra uttrycksformer.

”Att skapa och kommunicera med hjälp av olika uttrycksformer såsom bild, sång och musik, drama, rytmik, dans och rörelse liksom med hjälp av tal- och skriftspråk utgör både innehåll och metod i förskolan strävan att främja barns utveckling och lärande.”

(Utbildningsdepartementet, 1998, s.6-7)

Det är pedagogerna som arbetar i förskolan som har ansvaret för att verksamheten följer de mål läroplanen anger. Pedagogerna i förskolan skall erbjuda barnen möjlighet att uttrycka sig på olika sätt, att använda flera uttryckssätt för att förmedla tankar, upplevelser och erfarenheter.

”Förskolan skall ge barnen stöd i att utveckla en positiv uppfattning om sig själva som lärande och skapande individer. De skall få hjälp att känna tilltro till sin egen förmåga att tänka själva, att handla, röra sig och att lära sig dvs. bilda sig utifrån olika aspekter såsom intellektuella, språkliga, etiska, praktiska, sinnliga och estetiska.”

(Utbildningsdepartementet, 1998, s.6)

Förskolan är en verksamhet där barn påbörjar sin utbildning i det svenska utbildningssystemet. Det är viktigt att barnens möte med förskolans verksamhet blir en positiv upplevelse. Förskolans uppdrag är enligt läroplanen för förskolan, Lpfö98, (Utbildningsdepartementet, 1998) att lägga grunden till ett lustfyllt lärande där barnen stärks både i sin identitetsutveckling och i sin lust att skaffa sig nya erfarenheter och kunskaper. Ett sätt att göra lärandet i förskolan lustfyllt är att använda sig av handdockor i verksamheten. (Forsberg Ahlcrona, 2009)

2. Syfte och problemformulering

Arbetets syfte är att få kunskap om hur handdockan används som pedagogiskt redskap i förskolan. Jag vill ta reda på hur pedagoger använder handdockor i sitt arbete.

2.1 Frågeställningar

- Hur använder pedagogerna handdockan i sitt arbete?
- I vilka situationer använder pedagogerna handdockor?
- På vilket sätt kan handdockor bidra till barns lärande i förskolan?

2.2 Avgränsningar

Studien tar utgångspunkt i lärarnas perspektiv. Studien undersöker inte hur barnen själva uppfattar handdockorna utan denna undersökning fokuserar på pedagogerna och är därför baserad på intervjuer av enbart pedagoger inom förskolan.

3. Introduktion

3.1 Förskolan

Förskolan är det första steget i vårt svenska utbildningssystem. Förskolans verksamhet styrs av olika styrdokument som anger vilka mål verksamheten skall sträva efter och uppnå och vilka riktlinjer som gäller. Däremot nämner läroplanen inget om hur dessa mål skall uppnås utan det är upp till varje arbetslag att utforma verksamheten så att målen kan uppnås. (Johansson & Pramling Samuelsson, 2003)

Johansson & Pramling Samuelsson menar att barn är redan från födseln i en ständig process att skapa sig kunskap och att försöka förstå sig på sin omvärld. (2003). I förskolan skall vi hjälpa barnen att fortsätta sitt livslånga lärande och sin utveckling mot en självständig person och samhällsmedborgare.

En utmaning i förskolans verksamhet är att det individuella lärandet och det kollektiva konfronteras ständigt och det är något som pedagogerna måste ta hänsyn till. (Johansson & Pramling Samuelsson, 2003) Enskilda barns behov och förutsättningar skall stödjas samtidigt som gruppens gemensamma behov och förutsättningar ställer krav på verksamheten. Johansson & Pramling Samuelsson menar att detta inte enbart behöver vara något negativt. Nyare forskning och även Läroplanen för förskolan, Lpfö98, (Utbildningsdepartementet, 1998) visar på att det kollektiva lärandet också gynnar det individuella lärandet.

Lärande är inte helt individuellt, det är en process där flera faktorer påverkar. I sökandet och konstruerandet av ny kunskap behöver barnet vara aktivt i att samspela med andra människor. Barn lär av andra genom att titta, lyssna, härma och samspela med andra barn eller vuxna. I denna läroprocess är kommunikation en viktig del. Språket är viktigt, både det talade språket men även kroppsspråket. Den vuxne läser av barnet både dess tal och kroppsspråk för att kunna möta barnet i den situation som de befinner sig i. (Benn, 2003)

Något som poängteras i läroplanen för förskolan, Lpfö98, är att lärandet skall vara lustfyllt. Johansson & Pramling Samuelsson (2003) menar att det är en viktig faktor i barns lärande om pedagogerna låter lekfullheten ta plats i verksamheten eller inte. Pedagogernas uppgift är att ta vara på barns spontanitet, lekfullhet och nyfikenhet och bekräfta barnen i deras upptäckande. Författarna menar att pedagogerna skall använda barns intresse för sin omvärld och utmana dem att se ännu mer av det fenomen de för tillfället är fångade av.

Den miljö som verksamheten bedrivs i har betydelse för barns lärande. Att utforma en pedagogisk miljö handlar om att presentera och organisera både material och rum och därigenom skapa förutsättningar för lärande. En miljö som uppmuntrar och skapar förutsättningar för kommunikation och samspel kan få barn att tillsammans utforska och undersöka sin omvärld. Den miljö som pedagogerna skapar berättar något om vad pedagogerna har för syn på barn och på kunskap (Bjervås, 2003).

3.2 Kommunikation och språk i förskolan

Ett av förskolans uppdrag är att utveckla barns kommunikation och språk. Enligt Läroplanen för förskolan, Lpfö98, skall förskolan erbjuda barnen olika sätt att uttrycka sig på, såsom tal, musik, bild, drama. (Utbildningsdepartementet, 1998)

Johansson & Pramling Samuelsson (2006) visar i sin studie att barn i ganska liten utsträckning väljer att bjuda in lärarna i sina lekar. Barnen väljer istället att göra sådant som de klarar av själva. De barn som var mest frekventa med att bjuda in lärarna till lek och kommunikation var de minsta barnen. Enligt författarna kan detta bero på att lärarna på en småbarnsavdelning ofta sitter på golvet och därmed är fysiskt mer närvarande i barnrens värld.

En viktig faktor i barns tidiga språkutveckling är att barnen skall känna sig trygga i att försöka kommunicera. Har barnet en rädsla för att misslyckas står den rädslan som ett hinder för utvecklingen. Därför är leken en bra situation för lärande eftersom det ofta är en kravlös miljö. (Eriksen Hagtvét, 2004)

Språket har en social roll. Det är genom språket som vi människor skapar kontakter med andra människor. Därför är barns språkutveckling viktig även för barns sociala utveckling. Att arbeta med dialogen är en viktig aspekt av barnets sociala språkutveckling. Barnen behöver kunna föra en dialog, svara på den andres utsagor och hålla sig till ämnet. Här spelar den vuxne en stor roll i att hjälpa barnen framåt i dialogen genom att ställa följdfrågor etc. (Arnqvist, 1993)

Språket är primärt till för att kommunicera ett budskap till någon annan. Barn använder språket för att förmedla känslor, behov och önsknings till personer i sin omgivning. Språk innefattar inte enbart tal. Man kan skilja på muntlig och icke-muntlig kommunikation. Med icke-muntlig kommunikation menas miner, gester, blickar etc. Dessa icke-muntliga uttryck kan antingen försträka eller motsäga det muntliga i kommunikationen. (Arnqvist, 1993)

Små barns kommunikation handlar mycket om här-och-nu situationer. Riktigt små barn kommunicerar mestadels genom miner, gester, läten etc. Allt eftersom barnens erfarenheter utvidgas ökar även behovet av att kunna kommunicera händelser som ligger utanför den aktuella situationen. Då krävs att deras kommunikation kompletteras med verbala uttryck om omgivningen skall förstå vad deras budskap handlar om. (Torénus, 2000)

Att arbeta med barns språkutveckling får många att tänka på rim, ramsor och sånger. Detta är bara en del i språkstimuleringen. Den största delen av språkstimuleringen handlar om att låta barnen tala i vardagen. Barnens lek är en tid fylld med tal och det är viktigt att vuxna finns där och stöttar barnen i deras språk och hjälper dem att sätta ord på sina upplevelser. Svejserdalens förskola har skrivit en bok om sitt sätt att arbeta med sagan som grund för lärandet. Sagan är ett genomgående tema i hela verksamheten. Därigenom får alla barnen gemensamma erfarenheter som de senare samtalar om och på förskolan använder de handdockor som hjälp för att locka barnen till att våga prata, både i liten och i stor grupp. (Arnesson Eriksson, 2009)

3.3 Handdockan

Dockor och andra figurer finns det troligtvis på alla förskolor i Sverige. Många förskolor använder på något sätt figurer i sin verksamhet, som lekmaterial, som symboler i samlingen eller för att spela teater med. Denna undersökning handlar om att använda just handdockor som ett pedagogiskt redskap i verksamheten. En handdocka är en docka som man trär på handen och dockspelaren styr dockans rörelser. Dockan kan förmedla känslor, tankar och kunskap genom både sitt rörelsemönster och tonfall. Dockan har däremot ingen ansiktsmimik utan det är kroppens rörelser som ger synintryck. (Torén, 1999)

Dockor och figurer har länge använts för att uttrycka och förmedla ett budskap och de har fånglat sin publik världen över. Till en början riktades dockors budskap främst till vuxna och då med ett visst mål. Dockor har använts för att förmedla ett budskap inom områden som religion, politik, psykologi, undervisning och för ren underhållning. Handdockan kom till Sverige slutet av 1700-talet. Drygt 100 år senare, i början av 1900-talet, upptäcktes handdockans värde i pedagogiska och psykoterapeutiska sammanhang. Den moderna dockteatern, som vänder sig till barn, är en enklare form av traditionell dockteater där dockorna var väldigt detaljerade och hade mycket rekvisita. (Forsberg Ahlcrona, 2009; Torén, 1999)

Att arbeta med handdockor innebär att man intar en roll. Pedagogen spelar en teater för och med barnen. Ibland handlar det om att spela upp en scen inför barnen medan det i andra sammanhang mer är ett spontant samtal mellan barnet och dockan. Att använda handdockan, istället för att vara sig själv som pedagog, är ett sätt att fånga barnens uppmärksamhet och intresse för det vi vill att de skall se. När man som pedagog bjuder på sig själv får man även med sig barnen i det man gör. Handdockan kan även knyta ihop de olika delarna i verksamheten, (Arnesson Eriksson, 2009)

Paulsen (1992) menar att handdockan kan användas som ett led i kommunikationen mellan barn och vuxna. Förskolebarn blir uppslukade av dockan och koncentrerar sig på vad dockan säger och gör. Dockan kan användas både för att prata om barns erfarenheter och även för att konkretisera kunskap inom områden som barnen inte känner till sedan tidigare.

Handdockor kan även användas som ett stöd i att prata om känsliga frågor med barnen. Dockan kan likväl som den förmedlar glädje, sprida oro eller ilska hos barnen när den kommer fram. Med dockan på handen har den vuxne makten att styra samtalet dit han eller hon vill. Att låta handdockan berätta om sina känslor kan vara ett sätt att få barnen att reflektera över och berätta om sina egna känslor inför olika situationer. Dockan kan hjälpa barnen att sätta ord på sina egna känslor, ofta bättre än den vuxne. (Paulsen, 1992)

Paulsen (1992) använder begreppet teaterdockor när hon menar dockor som man använder för att spela en roll, dockspelaren pratar och förmedlar sitt budskap genom dockan. Hon framhåller nyttan av teaterdockor i förskolan när det gäller arbetet med barn med speciella behov. Barn som har fysiska hinder för rörelse kan i spel med teaterdockor inta roller som de annars inte klarar av att spela. Barn som har

språksvårigheter kan även de ha stor nytta av teaterdockor. Dockan och teaterscenen kan för dessa barn vara något att gömma sig bakom och på så sätt vågar barnen uttrycka sig mer. Detta menar Paulsen kan leda till en stärkt självsäkerhet hos barnet som i sin tur gör att barnet vågar prata mer även utan dockor.

Att använda handdockan i barngruppen handlar främst om två saker, att inspirera barnen samt att sprida glädje. Med handdockans hjälp kan vuxna inspirera barnen till att göra saker som de inte vet att de kan, saker som de kanske inte ens hade provat annars. Barnen känner sig som en tillgång för dockan och deras självförtroende växer när de känner att de klarar av nya saker. Handdockan sprider glädje och skapar gemenskap bland barnen. Med en docka på handen kan en vuxen skapa positiva upplevelser för barnen. Det viktigaste är inte hur länge handdockan är framme utan vilka upplevelser barnen får med sig från mötet med dockan. (Forsberg Ahlcrona, 1991)

Ett lekfullt lärande är viktigt genom hela förskolans verksamhet. Barn lär sig bäst när de har roligt och handdockan har en speciell förmåga att stimulera barns nyfikenhet och lust att lära. Handdockan är ett kommunikativt redskap som stimulerar barns språk och deras vilja att tala. Dockan kan vara ett sätt att skapa ett lekfullt förhållande mellan barn och pedagoger. Dockan kan vara en förebild men den kan även användas så att barnen får agera experter och lära dockan. Vuxna uppfattas ofta som, kritiska och fördömande. Det är något som dockan inte har. Att bli tillrättavisad av dockan kan för barnet vara mycket enklare att ta emot än en tillrättavisning av en pedagog (Torén, 1999). Paulsen (1992) menar att det är viktigt att låta dockan förknippas med positiva upplevelser. I lek blandar barn saker från verkligheten med sådant som bara finns och fungerar i fantasin. Dockan har få begränsningar och i lek och samspel med dockan är det möjligt att konkretisera barnens fantasilek.

En docka som återkommer i verksamheten kan utvecklas och bli som en ersättare för den vuxne eller som en extra person i barngruppen. Barnen som lär känna dockan vill gärna göra allt som dockan ber om. Det kan kännas lockande för pedagogen att använda denna makt som dockan har för att få barnen att göra som den vuxne önskar. Paulsen (1992) betonar vikten av att inte använda dockan som ett moraliserande objekt eftersom barnens inställning till dockan då kan bli något kluven. Barnen tycker om dockan samtidigt som de inte tycker om det dockan säger. Detta kan leda till att de varken vill se eller lyssna mer på dockan.

3.3.1 Dockans utformning och dockspelaren

Dockans utseende är viktigt. Det första intrycket barnen får av handdockan är synintrycket. Dockans utseende kan varieras för att ge olika uttryck. Barn behöver träna sin förmåga att vara uppmärksamma och genom att göra små förändringar i dockans utseende kan barnen på ett lekfullt sätt tränas i att se små skillnader. (Forsberg Ahlcrona, 1991)

En handdocka är mer än bara ett föremål. Det är ett instrument som skapas för att förmedla ett visst innehåll eller budskap. Handdockan är speciell eftersom den har möjlighet att uttrycka sig och förmedla något med både rösten och rörelsen. Dockans rörelsemönster är alltså viktigt för dockspelaren att vara medveten om. Att dockan rör sig gör det lättare för åskådaren att föreställa sig att dockan lever. Dockan framträdande

är alltså beroende av både sin estetiska utstrålning och dockspelarens fingerfärdighet och inlevelse. (Forsberg Ahlcrona, 2009)

En annan egenskap hos dockan som beror helt på dockspelaren är dockans röst. Dockans personliga röst, precis som dess rörelser, påverkar hur publiken uppfattar dockan som helhet, vilket intryck de får av dockan. (Forsberg Ahlcrona, 2009). Thorén (1999) menar att dockspelaren har en stor roll när det gäller vilka upplevelser barnen får av mötet med handdockan. Det är viktigt att den vuxne tar dockspelandet på allvar. Hon menar att dockspelarens inställning och engagemang lyser igenom i dockans framförande.

3.3.2 Dockans minne och minnet av dockan

I mötet mellan dockan och barnet får dockan en personlighet. Personligheten skapas i samspelet mellan barnet och dockan. Det är inte enbart dockans yttre egenskaper som är dennes personlighet utan även dockans inre, dockans tankar och minne. Forsberg Ahlcrona (2009) framhåller att barn i kommunikation med dockan hänvisar till andra händelser och sammanhang i förskolan och då förutsätter barnen att dockan känner till och minns dessa. Om barnen får uppleva att dockan har ett minne blir det lättare för barnen att ta till sig dockan som en levande varelse. Utifrån detta spelar det roll vem som använder dockan. Att använda varandras dockor innebär följaktligen att man använder dockan men saknar dockans minne. Detta kan skapa problem då barnen relaterar dockan till deras tidigare gemensamma erfarenheter. Då är det högst relevant för den vuxne som använder dockan att denne delar dessa erfarenheter.

3.3.3 Dockor stimulerar kommunikation

Forsberg Ahlcrona (2009) har i sin undersökning kunnat urskilja tre olika sätt som barn kommunicerar och samspekar i samband med dockan. Det är samtal *med* dockan, *om* dockan och *på grund av* dockan. I samtal *med* dockan stimuleras barnen att uttrycka tankar och kunskaper som de förmedlar till dockan. Barnen tenderar att inta ett förklarande förhållningssätt gentemot dockan. När dockan inte är närvarande sker istället samtal *om* dockan. Då handlar samtalen om de upplevelser och erfarenheter barnen fått under tidigare möten med dockan. Dockorna stimulerar även till samspel *på grund av* dockan. Det kan handla om rim och ramsor som dockan initierat eller att barnen leker något med sina erfarenheter från dockan som grund. Forsberg Ahlcrona beskriver samspelet som att barn lär i ”den närmsta utvecklingszonen”, dvs. när barnen skall lära sig något nytt börjar de med det de redan kan eller känner till och med dockan som inspiration utvecklar de detta till nya kunskaper.

3.3.4 Handdockan – en del av vardagen

Många förskolor har dagliga samlingar med hela barngruppen. Rubinstein Reich (1996) definierar samling som ett moment där vuxna och barn i förskolan samlas för att ha gemensamma aktiviteter som en eller flera vuxna leder. Samlingen återkommer regelbundet på fasta tider och på en bestämd plats. Samlingen är även den situation som flest pedagoger väljer att använda handdockan vid (Paulsen, 1992). Samlingen är främst en lärarstyrd aktivitet där pedagogerna samlar alla barn, oftast i en cirkel, och försöker få deras uppmärksamhet. Pedagogerna har för samlingen ett i förtid planerat och förberett syfte som de vill att barnen skall koncentrera sig på. Att barn har lättare att koncentrera sig på en docka är något som flera pedagoger och studenter upplever. Detta

är en anledning till att dockan används i samlingen i förskolan. Barnen är intresserade av dockan och klarar därför att hålla koncentrationen uppe relativt länge.

Paulsen (1992) menar att handdockor inte enbart bör användas i planerade situationer. Pedagogerna skall sträva efter att även använda dockorna spontant, när som helst på dagen, för att samspela med ett eller flera barn. Dessutom är dockan inte enbart till för de vuxna i förskolan. Paulsen anser att det i barns fria lek bör finnas teaterdockor tillgängliga för barnen som de själva kan använda, ensamma eller tillsammans med andra barn. Barnen skall kunna ta fram dockor eller andra figurer och leka det de nyss har lärt sig. Om barn eller vuxna på förskolan har dramatiserat t.ex. en saga skall barnen sedan ha möjlighet att själva leka sagan, på sitt eget sätt.

3.3.5 Vuxnas roll i barns skapande

Skapande aktiviteter i förskolan innebär både att skapa själv och att ta del av det som andra har skapat. Skapande aktiviteter som musik, rörelse, bild ger barnen en chans att utveckla fler uttryckssätt än enbart det talade språket. Forsberg Ahlcrona menar att ”alla barn är skapande barn” (1991, s.40) men det är barnets omgivning, miljön och personerna omkring som avgör hur mycket barnet kommer utveckla sina skapande förmågor. Paulsen (1996) betonar vikten av att barn får ordentligt med tid för sina skapande aktiviteter. Barnen behöver lära känna ett nytt material eller uttrycksmedel innan de kan uttrycka något eget med hjälp av materialet. Pedagogerna måste ge barnen tillräckligt med tid för att undersöka och experimentera och samtidigt vara en förebild för barnen så att de blir trygga i att använda tekniken eller materialet.

Att använda handdockor i verksamheten i förskolan innebär inte att man som vuxne måste spela en väl inövad dockteater för barnen. Spela enkelt och använd dockorna ofta så att de blir en del av vardagen på förskolan. ”Genom att ofta använda dockorna, blir det inte dockorna och spelet i sig som är det viktigaste, utan vad dockorna säger och vad de gör.” (Forsberg Ahlcrona, 1991, s.62) Det viktigaste när du spelar inför barnen är inte hur länge, eller hur mycket dockorna pratar utan det är barnens upplevelser som de får med sig från spelet som är det allra viktigaste.

Vad säger då dagens styrdokument om handdockor som redskap i förskolan? Forsberg Ahlcrona (2009) nämner att i dagens läroplan finns inget skrivet om dockor och dockteater. I tidigare styrdokument (*Pedagogiskt program för förskolan* samt *Lära i förskolan*) fanns texter där handdockor eller dockteater nämndes som en del av verksamheten. Då detta inte finns med varken i dagens styrdokument eller i lärarutbildningarna, i någon större utsträckning, har synen på handdockan som pedagogiskt hjälpmedel förändrats. Från att officiellt vara ett redskap att använda i förskolan till att numera vara något som hänger på lärarens personliga intresse och engagemang.

3.4 Ett sociokulturellt perspektiv på lärande

Den svenska förskolan och de styrdokument som styr verksamheten idag grundar sig på en sociokulturell syn på lärande. Även denna undersökning har en grund i en sociokulturell teori om lärande. Följande stycke syftar till att klargöra de bärande delarna ur en sådan syn på lärande och vad det innebär för pedagoger som arbetar med barn i förskolan.

En sociokulturell teori om lärande är ingen entydig enhet utan det är flera inriktningar och tankegångar som gemensamt utformat någon form av gemensamma riktningar. När jag fortsättningsvis använder uttrycket en sociokulturell teori menas därför inte en specifik inriktning utan då syftar jag på det område som dessa riktningar har gemensamt. Några personer som haft stort inflytande på tankegångarna inom sociokulturella teorier är Dewey (1859-1952), Mead (1868-1931) och Vygotskij (1886-1934). Både Dewey och Mead stod för en syn på kunskap som innebar att kunskap konstrueras inom en kulturell gemenskap där människor samverkar. Vygotskij hade som utgångspunkt att en social samverkan mellan människor är grunden för lärande och utveckling. (Dysthe, 2003)

En huvudlinje inom en sociokulturell teori är att lärandet är situerat. Det innebär enligt Dysthe (2003) att lärandet i sig inte kan skiljas från den kontext, det sammanhang, som situationen består av. Lärandet är sammanbundet med den aktivitet det sker i, den kultur som omger individen och de människor som finns i omgivningen. Handlingar, aktiviteter och därmed lärande står alltid i relation till dess omgivning, historiskt eller kulturellt. Kunskap är alltså alltid invävd i en kulturell och historisk kontext. Att se på lärande som situerat innebär i skolans värld att pedagogerna behöver ta hänsyn till mer än bara det tänkta lärandet i sig när de planerar, genomför och utvärderar sina aktiviteter.

En annan viktig aspekt av en sociokulturell teori är att lärandet är socialt och distribuerat bland flera personer. Med detta menas att lärande och kunskaper inte är något som enbart finns i en individs inre utan det är något som förmedlas och konstrueras då människor interagerar med varandra. De personer som ingår i en grupp sitter på olika kunskaper och då dessa personer får chans att samarbeta kan de tillsammans använda sina kunskaper som ger en helhetsförståelse av ett fenomen. Kunskap är inte heller något som varje individ skapar på nytt utan kunskapen medieras, förmedlas, mellan människor. Därför är kommunikation en väldigt viktigt aspekt inom en sociokulturell teori. (Dysthe, 2003)

Utifrån en sociokulturell teori är språk och kommunikation en avgörande faktor när det gäller lärande och utveckling. Dysthe (2003) menar att det är genom att delta i samtal, lyssna, tala och härma, som barn får ta del av värdefulla kunskaper och färdigheter ur kulturen. Enligt Dewey är kommunikation det som binder samman kulturen och det mänskliga tänkandet. (Dysthe, 2003) Språket är vårt verktyg för att förstå och för att förmedla det vi förstår till andra.

En person som starkt förknippas till en sociokulturell teori om lärande är Lev S Vygotskij. Vygotskij tar upp fenomenet fantasi som en viktig del i en människas utveckling. Enligt Vygotskij är en individs erfarenheter grunden för personens fantasi. Han menar att människors fantasi bygger på dennes erfarenheter. Allt vi skapar i fantasin kommer från delar av det vi varit med om i verkligheten. Fantasi är en process där vi tolkar det vi varit med om och gör upplevelserna till något eget. Detta innebär att utan nya erfarenheter blir det svårare att komma längre i fantasin. Eftersom fantasi och skapande hänger ihop är fantasin viktig för barnet skapande verksamhet. Vår uppgift i förskolan blir då att vidga barnens erfarenheter för att på så sätt lägga grund för en betydelsefullare och rikare fantasi. (Vygotskij, 1995)

4. Metod

I följande avsnitt presenteras den metod som använts för att uppfylla undersökningens syfte vilket var att ta reda på hur handdockan kan användas som pedagogiskt redskap i förskolan. I undersökningen för detta arbete valdes en kvalitativ studie med intervju som undersökningsteknik.

4.1 Kvalitativ metod

En kvalitativ studie används när undersökningen syftar till att ta reda på hur personer tänker och känner kring ett fenomen. En kvalitativ studie syftar till att gestalta något, inte att generalisera och förklara. För kvalitativa studier passar öppna undersökningar, intervjuer eller observationer som inte har fasta svarsalternativ eller observationsmallar. Ett kvalitativt synsätt kritiseras av många för att forskningsmetoden är påverkad av undersökarens förståelse, känslor och tankar. Analysen av materialet från kvalitativa studier kräver många genomläsningar och därefter sortering och kategorisering av svaren. Resultaten från kvalitativa studier beror således på undersökaren och en annan undersökare kan få ett annorlunda resultat. Att undersökningsgruppen ofta består av ett lågt antal medverkande har betydelse för studiens generaliserbarhet. (Stukat, 2005)

4.2 Val av undersökningsgrupp

Studiens syfte är att ta reda på hur handdockan kan användas som pedagogiskt redskap i förskolan. Jag vill ta reda på hur yrkesverksamma pedagoger använder handdockan i arbetet med barnen. Jag har valt att enbart intervjua en pedagog från varje arbetslag trots att det på några förskolor fanns fler pedagoger som arbetade med handdockor. Detta berodde dels på att jag har ont om tid och ville få mer spridning på mina intervjuer och dels på att jag tror att pedagoger som har arbetat tillsammans i ett arbetslag länge tänker ganska lika när det gäller handdockans syfte etc. Två av pedagogerna som intervjuades har jag fått kontakt med under min VFU. De övriga föreslog min handledare för mig. Pedagogerna kontaktades via telefon och fick frågan om att ställa upp på en intervju. Vid första telefonkontakten presenterades undersökningens syfte kort. I urvalsgruppen fanns inget bortfall, samtliga pedagoger som blev förfrågade att delta ställde upp.

Tabellen nedan är en sammanställd presentation av de pedagoger som deltagit i studien. Samtliga pedagoger arbetar som förskollärare. Namnen på pedagogerna är fingerade för att ge respondenterna full anonymitet.

Respondent	Har arbetat i förskolan	Har arbetat med handdockor	Utbildning med handdockor?
Kristina	42 år	42 år	Fick kontakt med dockan under sin lärarutbildning. Har gått kurs hos M F-A. ¹
Emma	12 år	12 år	Kurs hos M F-A.
Sara	13 år	Lite sedan lärarutbildningen, men främst de senaste tre åren.	Lite under sin lärarutbildning. Föreläsning av Maria Rossövik från Sagokompaniet.
Lena	30 år	20 år	Kurser hos M F-A.
Annika	5 år	5 år	Endast internt, genom kollegor som gett tips och råd.

Tabellen visar hur länge pedagogerna arbetat inom förskolan samt hur länge de använt handdockor i sitt arbete. Handdockan ingår inte i dagens lärarutbildning och den högra kolumnen visar vilken utbildning pedagogerna skaffat sig om dockan.

4.3 Intervju som undersökningsteknik

Att valet föll på intervju som teknik beror till stor del på att undersökningen enbart skulle genomföras på ett fåtal personer. Att då välja intervju som teknik istället för t.ex. skriftliga enkäter ansåg jag vara lämpligt då intervjun ger mig som intervjuare en chans att ställa följdfrågor och förtydliga svaren från respondenten. Jag valde att göra mer ostrukturerade intervjuer vilket innebär att jag som intervjuare hade ett inringat ämne jag ville få svar inom men att frågorna ställdes i den ordning som passade varje situation och att följdfrågor ställdes utifrån vad respondenten svarade. En fördel med att ge respondenten mer utrymme att berätta är att svaren kan ge mer information än jag som intervjuare förväntat mig. Respondenten kan ge information som jag inte frågat efter men som är relevant för undersökningen. (Stukat, 2005)

4.4 Genomförande av intervjuer

Intervjuerna skedde individuellt, dvs. med endast en intervjuare och en respondent i taget. Intervjuerna skedde på en plats som respondenterna själva bestämde, i de flesta fall på respondentens arbetsplats. En av intervjuerna skedde i pedagogens hem eftersom denne för tillfället inte arbetade på förskolan. Att låta pedagogerna bestämma plats för intervjun gjordes dels av praktiska skäl, det skulle inte krävas så mycket tid av respondenterna att ställa upp på intervjun, dels för att respondenten skulle känna sig

¹ Mirella Forsberg Ahlcrona, utbildad förskollärare och dockteaterpedagog, numera fil. Doktor i pedagogik och verksam som lärarutbildare vid högskolan i Skövde samt vid Göteborgs universitet. Hon har tidigare i egen regi hållit föreläsningar om dockan i pedagogiken samt kurser om dockspelning.

trygg i den miljö som intervjun genomfördes. Enligt Stukat (2005) är det viktigt att för intervjun välja en ostörd plats som är trygg för båda parterna.

Innan intervjuerna skickades ett antal huvudfrågor ut till pedagogerna (se Bilaga 2). Detta gjordes för att pedagogerna skulle få chans att fundera igenom frågorna och sina svar i förväg. Mitt syfte med detta var att få mer genomtänkta svar från pedagogerna. Några av pedagogerna hade inför intervjun förberett sig genom att skriva ner några anteckningar med frågorna som bas. Dessa hade de med sig när intervjun genomfördes men anteckningarna var inget som jag tog del av utan all information jag samlade in förmedlades muntligt.

Intervjuerna spelades in med hjälp av en Mp3-spelare och transkriberades sedan. Transkriptionerna skickades till pedagogerna så att de fick läsa igenom dessa och kontakta mig vid eventuella missförstånd. Detta gjordes för att säkerställa att jag uppfattat pedagogerna rätt. Ingen av respondenterna kom med några ändringar i efterhand.

4.5 Bearbetning av intervjuer

Intervjuerna har bearbetats genom att först transkribera alla inspelningarna. Med det menas att jag skriver ut intervjuerna i sin helhet. Utifrån transkriptionerna av mina intervjuer valde jag ut några nyckelord per fråga i varje intervju. Dessa nyckelord sammanställdes i en tabell. Därefter har jag sökt svar på mina frågeställningar och jämfört pedagogernas svar med varandra. Detta för att kunna skilja ut likheter och skillnader respondenterna emellan.

Enligt Stukat (2005) finns det inga fasta direktiv för hur ostrukturerade intervjuer skall bearbetas. Han menar dock att transkriptionerna måste läsas igenom flera gånger för att man skall komma till en djupare insikt om vad respondenterna svarat. Att transkribera intervjuer av detta slag är mycket tidskrävande och därför kan man välja att endast skriva ut de delar av intervjun som man anser vara relevanta. För att inte missa relevanta svar från respondenterna valde jag ändå att skriva ut hela intervjuerna i text.

4.6 Etiska överväganden

Undersökningen har utformats med hänsyn till de rekommendationer som Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, HSFR, har gett ut (Stukat, 2005). Inför intervjun skickades ett dokument ut där deltagarna informerades om studiens syfte, att deras deltagande är frivilligt och att de när som helst, fram till rapporten publiceras kan välja att avbryta sitt deltagande. I dokumentet informerades pedagogerna även om att intervjuerna skulle spelas in, transkriberas och att de skulle få möjlighet att läsa transkriptionen, allt detta för att i största mån undvika missförstånd mellan intervjuare och respondent (se Bilaga 1).

4.7 Analys

Att analysera materialet från en kvalitativ studie innebär ofta att man skriver ut sina intervjuer i text och läser texterna flera gånger. Därefter sorterar och kategoriserar man svaren och försöker se mönster i materialet. Att göra en analys av kvalitativa studier tar mycket tid och därför kan antalet informanter inte vara så stort. (Stukat, 2005)

Materialet från min undersökning transkriberades ut och efter ett flertal genomläsningar kunde jag börja sortera upp informationen. Jag utgick från mina frågeställningar när jag analyserade och delade in svaren i tre kategorier: *när* dockan används, *hur* dockan används samt *varför* dockan används. Att kategorisera upp pedagogernas svar på detta sätt gav mig möjlighet att se likheter och skillnader i deras syn på handdockan som redskap.

4.8 Reliabilitet, validitet och generalitet

En undersöknings reliabilitet visar på hur noggrant mätinstrument undersökningen är genomförd med. Hur tillförlitliga resultaten i en undersökning är beror på flera faktorer. Hur respondenten tolkar frågorna, hur intervjuaren tolkar svaren och yttre faktorer i samband med undersökningen är några exempel på vd som kan påverka reliabiliteten. (Stukát, 2005) I min undersökning valde jag att genomföra samtal med ostrukturerade intervjuer. Det kan i detta fall ha påverkat undersökningens reliabilitet på så sätt att svaren hade kunnat bli annorlunda om jag ställt frågorna i en annan ordning, eller med en annan formulering. I bearbetningen av intervjuerna har jag skrivit ut och tolkat respondenternas svar. Även här finns en kritisk faktor. Jag har själv tolkat respondenternas svar och valt ut det som jag ansåg vara relevant för min studie.

Validiteten i en studie handlar om undersökningen mäter det den är avsedd att mäta. (Stukát, 2005) I mitt fall var syftet att ta reda på vilka möjligheter handdockor har som pedagogiskt redskap i förskolan. För att öka validiteten i studien valde jag att intervjua yrkesverksamma pedagoger inom förskolan som använder handdockor regelbundet i sin verksamhet, dvs. personer som arbetar mycket med handdockor. Detta för att få ut mycket om de möjligheter dockan har som redskap i förskolan. Trots detta är undersökningen gjord på ett fåtal personer och hade undersökningsgruppen varit större hade även resultaten kunnat se annorlunda ut, det hade kunnat finnas mer variation i svaren.

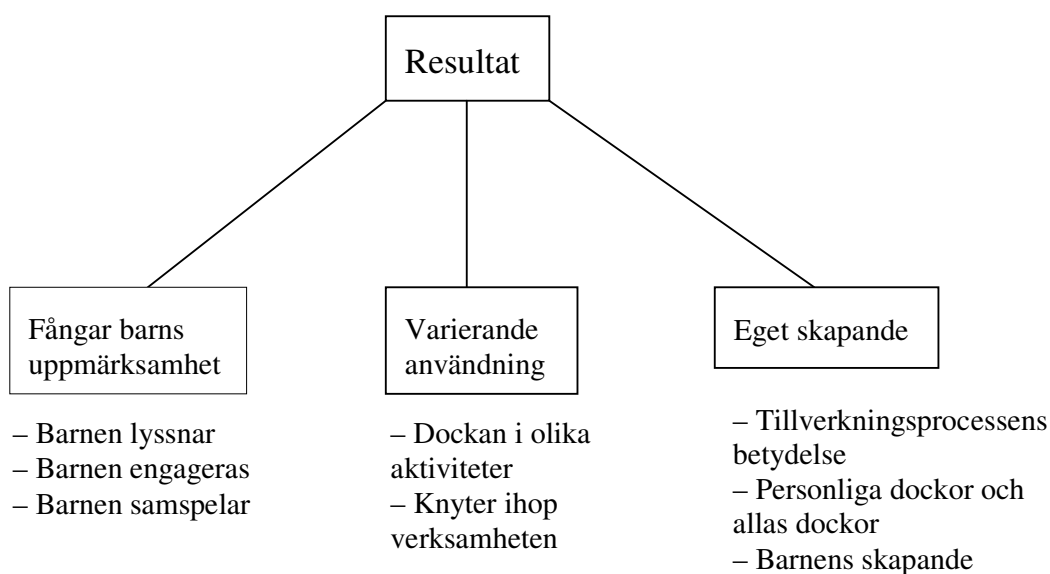
Om en studie är generaliserbar innebär det att resultatet av studien kan generaliseras utöver den grupp studien genomförts på. (Stukát, 2005) Målet med denna studie var inte att ta reda på hur det ser ut på alla förskolor utan här låg syftet på att ta reda på hur man kan använda handdockor i pedagogiskt arbete i förskolan. Eftersom undersökningen genomfördes på ett fåtal personer inom ett begränsat geografiskt undersökningsområde är resultatet från denna studie inte generaliserbart på så sätt att resultatet gäller för alla förskolor i landet. Resultatet från studien ger en bild av några av de möjligheter som finns att arbeta med handdockor som redskap i förskolan.

5. Resultat

Studiens syfte har varit att få kunskap om hur handdockan används som pedagogiskt redskap i förskolan, med följande frågeställningar: Hur använder pedagogerna handdockan i sitt arbete? I vilka situationer använder pedagogerna handdockan? På vilket sätt kan handdockan bidra till barns lärande i förskolan? För att undersöka detta genomfördes fem intervjuer med pedagoger som arbetar med handdockor i sin vardagliga verksamhet.

Pedagoger använder handdockor i vardagen i förskolan för att inspirera och motivera barnen. Att använda handdockan som redskap innebär att man låter dockan kommunicera med barnen på ett lekfullt sätt som får barnen att vilja och våga samspeka med andra. Handdockan som pedagogiskt redskap i förskolan är framförallt ett verktyg att fånga barns uppmärksamhet. Det är ett verktyg som går att använda på många olika sätt och som är betydelsefullt för både barns och vuxnas skapande.

Nedan presenteras resultatet i tre delar. Första delen beskriver att handdockor fångar barns uppmärksamhet. Andra delen avser pedagogernas varierande användning av dockan och tredje delen betonar skapandet som dockan ger upphov till, både hos vuxna och hos barn. Figuren nedan är en översikt över resultatets tre delar med huvudrubriker och med tillhörande underrubriker.

5.1 Fångar barns uppmärksamhet

Här beskrivs dockans syfte och de förtjänster pedagogerna ser att användningen av dockan ger i deras arbete med barnen. Dockan är främst ett verktyg som används för att fånga barnens uppmärksamhet. När handdockan kommer fram riktas barnens uppmärksamhet odelat mot dockan.

5.1.1 Barnen lyssnar

En effekt av att använda handdockan är att barnen lyssnar på vad en docka har att säga. Paulsen (1992) framhåller att barnens intresse för dockan gör att de kan koncentrera sig bättre när en docka är med än utan dockan. Respondenterna i studien uttrycker att barnen är mycket mer uppmärksamma på det dockan har att säga än det pedagogerna själva säger. Det framgår av intervjuerna att pedagogerna ser dockan som ett verktyg som går att använda för att förmedla nästan vad som helst. Pedagogerna använder dockan för att berätta något eller rikta barnens uppmärksamhet mot ett speciellt mål. Dessutom verkar barnen komma ihåg allt som dockan har sagt.

”Jag känner att handdockan fångar barns uppmärksamhet och man får så lätt med sig barnen. Det väcker barns nyfikenhet och lust att lära sig nya saker. Handdockan inspirerar och motiverar barnen att ta till sig ny kunskap. De minns allt som handdockan berättar. Jag kan förmedla det jag vill på ett väldigt lustfyllt sätt. Man kan förmedla allting genom dockan, man kan få in matematiken, språket, skriftspråket, sång och musik, rim och ramsor, det sociala och det emotionella också.”

5.1.2 Barnen engageras

Dockan engagerar barnen i alla sammanhang. Barnen blir vänner med dockorna och vill dem så väl.

”Vi hade vid ett tillfälle ett projekt när vi skulle jobba med katter, men då hade vi samtidigt Matilda mus. Men Matilda mus blev så rädd när hon hörde att vi skulle jobba med katter att hon skulle springa hem till sina föräldrar i stubben och gömma sig. Då blev barnen så väldigt engagerade och sa att *spring inte på natten för katter ser bra i mörker*, de blev så värna om henne så innan vi kunde starta vårt kattprojekt var vi tvungna att rädda Matilda mus.”

En annan effekt som dockorna ger är att de får barnen att göra saker som de kanske inte hade vågat prova annars. Pedagogerna låter ofta dockorna ingå i situationer som skapar problem för dem och som de behöver barnens hjälp för att lösa. Pedagogerna som arbetar med dockorna menar att barnen gör vad som helst för att hjälpa dockan och den är som en del av barngruppen.

”Barn berättar saker, de vågar saker och de klarar av sådant som de inte tror att de skulle klara av annars. De vill så gärna hjälpa dockan att lösa alla dessa små problem så de klarar saker som de inte annars hade tänkt på att de skulle försöka göra själva.”

5.1.3 Barnen samspelar

Dockan är främst ett kommunikativt verktyg. Att prata genom dockan är ett sätt att kommunicera med barnen som är på en annan nivå än kommunikationen mellan barn och vuxen brukar vara. Forsberg Ahlcrona (2009) har funnit tre olika nivåer av samtal som dockan lockar till. Det är samtal *med* dockan, *om* dockan och *på grund av* dockan. Pedagogerna säger att de främst använder handdockan för att förmedla något till barnen. De låter ofta dockan berätta något som annars de vuxna hade berättat men de upplever att barnen lyssnar och tar till sig budskapet bättre om det är dockan som berättar.

Handdockan kan även inspirera barnen att kommunicera med dockan. Att arbeta med dockan innebär att den vuxne tar en roll, som gestaltas av dockan. Barnen vet att det egentligen är deras pedagoger som ”är” dockan men trots detta föredrar flera barn att prata med dockan.

”Jag har ju ett klassiskt exempel med Barbazoo när jag har med honom i skogen och barnen ropar på mig: ”Annika, ta på dig Barbazoo för vi vill visa ett djur”. De säger verkligen att jag skall ta på mig, de fattar helt uppenbarligen att det är en handdocka. Då vill de inte bara visa för fröken, det blir lite för tråkigt, utan det är Barbazoo’s reaktion och det är honom de vill snacka med.”

Kanske hade dessa barn inte visat vad de hittat i skogen om det inte fanns en handdocka att visa det för.

Dockan ger även upphov till samtal som handlar om vad dockan sagt eller gjort när den varit framme. Barnen relaterar mycket till sin docka och vill gärna berätta för dockan om de varit med om någonting som dockan inte varit. När barnen har lärt känna en docka blir den som en i gruppen och barnen saknar den när den inte är med.

”Någon gång gick vi till en lekplats och glömde Finska Pinnen. Då frågade barnen om vi hade någon kamera, vi måste ta kort och visa Finska Pinnen vad vi har gjort.”

5.2 Varierande användning

5.2.1 Dockan i olika aktiviteter

Dockor kan användas i olika sammanhang och med flera olika syften. Nedan illustreras hur pedagogerna varierar sitt sätt att använda dockan beroende på vad de har för mål med aktiviteten.

Pedagogerna använder handdockor i olika situationer. Några använder mest dockan planerat, dvs. när pedagogen i förväg planerat ett visst innehåll som de vill förmedla med hjälp av dockan. Några pedagoger använder dockan mer spontant, när de känner att det uppstår situationer som dockan löser bättre än de själva kanske gör.

Den situation som de flesta pedagogerna säger att de använder dockan mest i är samlingarna. Enligt Paulsen (1992) är samlingen den aktivitet där dockan främst används. Andra situationer när dockorna är användbara är i skogen och när någon fyller år. Spontan användning i barns lek förekommer också, både utomhus och inomhus.

Handdockan kan användas för att motivera barn. Måltidssituationer är ett exempel då barn som inte vill äta har fått hjälp av dockans närvaro. En pedagog berättar om hur hennes docka Bertil var en tillgång för en pojke.

”Det här med barn som inte äter, då kommer Bertil och klättrat in i deras värld, han är väldigt mycket med. Då äter han med dem. Vi hade en pojke som inte ville äta, då kom Bertil och skulle äta med honom, han bjöd in pojken som åt så lite. Då sa pojken att ”så lite vill jag inte ha” och då tyckte Bertil att ”du äter ju ändå ingen mat så du kan väl äta med mig, jag äter inte

så mycket”. Då tyckte pojken att får jag inte mer mat än så här, oj vad lite det var. Och nu äter han bra.”

5.2.2 Knyter ihop verksamheten

Dockan kan användas för att knyta ihop verksamheten, att skapa ett sammanhang och en röd tråd genom vardagens alla aktiviteter. Att låta dockan vara med vid olika tillfällen gör att det skapas ett sammanhang och barnen känner igen sig även i nya aktiviteter, eftersom dockan som är bekant för barnen är där. Två av de undersökta förskolorna arbetar tematiskt med sagor som tema och då utgår även deras dockor från den aktuella sagan. Detta skapar ett sammanhang som gör att alla aktiviteter där dockorna är med knyts ihop till temat och får en anknytning till sagan.

”[D]et är ett roligt sätt att fånga barnens uppmärksamhet, och det är ett roligt sätt att knyta ihop verksamheten så att man känner att det blir en röd tråd genom det man gör.”

Ett annat sätt att skapa sammanhang med dockorna är att låta dockorna ha en relation till varandra. Att dockorna känner till de andra dockorna i verksamheten skapar även det ett sammanhang för barnen.

”Alla dockor har sina speciella egenskaper och sina egna syften men ändå kan man väva ihop dem. Vi har Matilda mus som ofta går till Märta mjöl, som har ett litet bageri på kanelstigen, och samlar kaksmulor. Och när barnen hittade häxans kvast då hade Hedda [häxan] varit i Märta mjöls bageri och köpt en jättestor bulle som barnen fick som tack för hjälpen.”

5.3 Eget skapande

5.3.1 Tillverkningsprocessens betydelse

Samtliga pedagoger som deltog i undersökningen tillverkade handdockor själva. Några hade vid enstaka tillfällen köpt färdiga dockor men de flesta dockor som användes var av egen tillverkning. Anledningarna till detta var varierande. Det kunde handla om tidsåtgång, ekonomi och en fråga om tillgång på handdockor. Själva tillverkandet av dockor har kanske mer betydelse än de flesta tänker på. Det som var den största anledningen till att pedagogerna föredrog att tillverka sina dockor själva var själva tillverkningsprocessen.

”Anledningen till att jag helst jobbar med de [dockor] jag har gjort själv är att medan man gör den så föder man dockans identitet, man får fram personligheten medan man gör dockan. Samtidigt som man gör den får man en relation till dockan, man lär känna den.”

Även Lena föredrar att arbeta med de dockor som hon tillverkat själv. Hon har dels ett eget intresse i att skapa dockan själv men hon gör den själv även för att dockan blir mer personlig.

”För det första tycker jag att det är roligare att göra dem själv. Om jag sitter och gör en docka blir den mer personlig än om jag går och köper en. Om jag gör den själv väver jag in mina tankar och idéer om vad jag skall ha den här dockan till och då blir den mer personlig.”

5.3.2 Barnens skapande

I intervjuerna framgick att det inte bara är pedagogerna som är kreativa med handdockorna. Dockornas närvaro och de problem som dockorna ofta behövde hjälp att lösa stimulerade barns eget skapande. Barnen skapade gärna genom teckningar eller byggmaterial när de försökte hjälpa dockorna att lösa problemen.

Handdockor i förskolan behöver inte enbart betyda att det är de vuxna som spelar med dockorna. Även barnen kan spela teater med dockorna. Paulsen (1992) framhåller dockans betydelse för barn med funktionshinder eller språksvårigheter. Dockan kan hjälpa dessa barn att våga göra sådant som de annars inte hade gjort. Lena har vid flera tillfällen provat att låta barnen tillverka egna pinndockor som de sedan fått spela dockteater med. Hon berättar om ett tillfälle då en pojke blommade upp under dockteatern.

”Vi hade ett tvillingpar där den ena pojken var så fruktansvärt blyg, han vågade inte prata i grupp, på samlingar och så. Då gjorde vi pinndockor med barnen och när de fick stå bakom scenen så pratade den blyga brodern hela tiden, för han syntes ju inte där. Det var till och med på ett föräldramöte och det var ju bara vuxna, men det gjorde inte honom någonting för dom såg inte honom och så var det hans docka som pratade, det var ju inte han. Det var ett fantastiskt ögonblick. Det var då jag kände att alla dessa barn som är så blyga, du når dem på ett helt enormt sätt. De vågar prata och vågar uttrycka sig.”

Förskolan skall ge barnen flera möjligheter att uttrycka sig på. Läroplanen för förskolan, Lpfö98, (Utbildningsdepartementet, 1998) betonar att alla som arbetar i förskolan skall stimulera barns språkliga och kommunikativa förmåga. Detta innefattar inte enbart den talspråkliga kommunikationen utan även bild, rörelse, musik, drama. För detta krävs både förebilder i form av vuxna som uttrycker sig på flera sätt och möjligheter för barnen att själva skapa och kommunicera genom alla uttrycksformer. Att de vuxna är förebilder för barnen visade sig på Annikas förskola. Hon hade några barn som bad om att få låna hennes handdocka Finska pinnen. Finska pinnen är en kaktär som är från Finland och Annika bryter på finska när hon spelar Finska pinnen. Annika hade inte tidigare provat att låta barnen låna dockorna men nu ville hon prova. Barnen fick låna dockan.

”Jag ville se vad som hände. Då var det så att barnen ville vara här upp i ett annat rum och då pratade de finlandssvenska själva. Då kände jag, åh vad roligt, de leker ju Finska pinnen. De vet hur han är som karaktär.”

5.3.3 Personliga dockor och allas dockor

En fråga som jag ville undersöka var om pedagogerna helst valde att ha personliga dockor eller om alla använder alla dockor på en avdelning. Här skiljde sig pedagogernas svar något. Att användas sig av handdockan innebär att man skapar en nästintill levande gestalt som blir en deltagare i barngruppen. En av förskolorna föredrog att inte ha personliga dockor utan där arbetade alla pedagoger med alla dockor. Detta hade en praktisk orsak, de ville kunna vara mer flexibla och dockorna skulle kunna komma fram oavsett vilken personal som fanns på plats. Personalen var medveten om att de inte hade full koll på vad dockan gjort vid tidigare samlingar eller vad den sagt. Syftet med

dockan, vilket var att sprida glädje och nyfikenhet hos barnen, uppfylldes här ändå och därför hade personalen valt att fortsätta med gemensamma dockor.

En aspekt av att dela på dockorna eller ha egna är hur personlig dockan blir om flera personer delar på samma docka. Dockan blir levande för barnen när den är med och samspelar och delar gemensamma erfarenheter med barnen. Forsberg Ahlcrona (2009) menar att det är först då barnen upplever att dockan har ett minne som de kan ta till sig den som en levande gestalt. Att låta olika pedagoger använda samma docka leder till att en del av dockans minne och därmed erfarenheter försvinner när dockspelaren byts ut. Att byta dockspelare kan alltså innebära att mötet med dockan bli något förvirrat för barnen eftersom de förutsätter att dockan kommer ihåg vad de gjorde tillsammans sist de sågs.

Flera pedagoger uttryckte att de själva blir osäkra om dockan skulle vara allas egendom. Pedagogerna känner en trygghet i att veta vad dockan har gjort tidigare, vad den har sagt och vad som har hänt.

”Jag måste ha en egen, det är väldigt viktigt för mig. För mig var det jobbigt att ta över. Att ha en handdocka på tre personer då vet man inte vad den sa förra samlingen, vad den har för karaktärer och så.”

6. Diskussion

6.1.1 Handdockans frånvaro i lärarutbildningen

Denna studie har visat att handdockan har många möjligheter som pedagogiskt redskap i förskolan. Rapporten visar samtidigt att det krävs både kunskap och teknik hos pedagogerna för att handdockan skall användas på ett sätt som gör den till ett pedagogiskt redskap. Som det ser ut idag har handdockan ingen betydande plats i lärarutbildningarna. Istället krävs det att pedagogerna har ett eget intresse och engagemang och att de på annat sätt än genom sin lärarutbildning skaffar sig den kunskap som dockan kräver. Med detta som argument anser jag att handdockan som uttrycksmedel borde vara något som alla blivande lärare får chans att bekanta sig med under sin lärarutbildning. Det skulle leda till att allt fler lärare skulle få chansen att upptäcka dockans fantastiska möjligheter och det skulle kunna ge barnen i förskolan nya upplevelser, erfarenheter och förutsättningar för ett lustfyllt livslångt lärande. Jag som snart är färdigutbildad lärare har vid några få tillfällen under min VFU fått uppleva handdockan i verksamheten och jag har även själv provat att spela med dockan inför barn. Även detta examensarbete har gett mig en djupare kunskap om dockan som pedagogiskt redskap. Trots detta känner jag mig inte trygg med att använda handdockan som redskap när jag kommer ut i yrkeslivet. Ett inslag i lärarutbildningen om att använda handdockan som redskap i förskolan hade kunnat ge mig möjligheter att utveckla mitt eget dockspelande. Estetiska inslag i utbildningssammanhang ses idag ofta som något man gör för nöjes skull. Jag hoppas att detta arbete kan visa en annan aspekt på estetik, i detta fall handdockan som uttrycksmedel för barn och vuxna i förskolan.

6.1.2 Dockan som eget val eller som tvång?

De flesta av pedagogerna som deltog i studien har av eget intresse valt att arbeta med handdockan. Det är deras eget intresse för dockan som ligger till grund för deras arbete och det är upp till dem själva att utveckla sitt arbete med dockan. Dessa pedagoger har haft ett intresse för handdockan och tagit in den i sitt arbete. Respondenten som här kallas Annika började direkt efter sin lärarexamen arbeta på en förskola där handdockor redan var ett inarbetat arbetssätt. Hon hade inget val, hon skulle börja använda handdockan i sitt arbete. För henne var det från början inte alls självklart att använda sig av handdockor och hon beskriver att det i början var både genant och jobbigt för henne att spela med dockorna. Hon kände sig obekvämt med att använda handdockan. Det var först när hon skapat en egen docka, som hon utformade efter sina egna intressen, som hon kände att hon var trygg med att använda handdockan. Nu har Annika arbetat med dockan i fem år och känner sig helt bekväm med dockan. Nu säger hon istället att hon inte vet hur man gör när man jobbar utan dockan som redskap.

6.1.3 Handdockans betydelse för barnen i förskolan

Handdockor är ett verktyg som på ett lustfyllt sätt inspirerar, motiverar och engagerar barn i förskolan. Barn är nyfikna och det är de vuxna i förskolan som skall ta tillvara på barnens nyfikenhet. För barnen betyder det mycket att vuxna vågar låta lekfullheten komma fram. Det gör att rädslan för misslyckanden minskar och barnen vågar mer. Johansson & Pramling Samuelsson (2003) betonar att det är viktigt för barns lärande att

de vuxna vågar leka. Handdockan är ett hjälpmedel för de vuxna att på ett lekfullt sätt komma in i barnens värld. Enligt Läroplanen för förskolan (Utbildningsdepartementet, 1998) skall lärandet i förskolan vara lustfyllt och leken framhålls som en arena för barns lärande. Denna studie visar på ett sätt som man kan göra barnens vardag mer lekfull och förhoppningsvis därmed en lustfylld verksamhet att delta i. För barnen kan en handdocka betyda att de vågar och vill göra saker som de annars hade missat. Jag menar inte att handdockan är det enda sättet att motivera barn men denna studie visar att det är ett redskap som fungerar för att locka fram engagemang hos barnen.

Dockan har en betydelse för stimuleringen av barnens kommunikativa utveckling. Dels för att dockan lockar barnen till samspel och kommunikation och dels för att teaterdockor är ett kommunikationsmedel som barnen kan få möjlighet att uttrycka sig genom. Att dockan lockar fram samtal hos barn som annars inte gärna pratar med den vuxne visar på att dockan är ett sätt att stimulera barns språk. Läroplanen för förskolan (Utbildningsdepartementet, 1998) betonar att det är förskolan uppdrag att stimulera varje barns språkliga och kommunikativa utveckling.

6.1.4 Metoddiskussion

Min studie har varit en kvalitativ studie med intervju som metod. Anledningen till att jag valde intervju framför t.ex. enkäter är flera. Då mitt syfte med studien var att ta reda på hur man *kan* arbeta med handdockan som pedagogiskt redskap i förskolan var det viktigt för mig att intervjuerna blev kvalitativa, dvs. att jag fick ut mycket information av varje intervju. Jag valde därför att använda mig av intervjuer för att få chans att ställa följdfrågor och utveckla respondenternas svar. Jag valde dessutom, av tidsbesparande skäl, att enbart intervjua pedagogerna. Skulle det funnits mer tid hade det varit intressant att även observera pedagogerna när de faktiskt använder dockorna. Då handdockan är ett redskap som används under en lång tid och vid många tillfällen skulle det ta väldigt lång tid att observera flera pedagogers arbete med dockan. Stukát (2005) menar att observationer är ett sätt att få reda på hur pedagogerna gör, inte bara vad de säger. Jag som intervjuar kan inte vara säker på att den information respondenterna ger i intervjun är helt sanningsenlig. Det är egentligen pedagogens egen uppfattning av hennes arbete som jag får fram information om. Trots detta anser jag att intervju var den mest lämpliga metoden för denna undersökning.

Resultaten från min undersökning har här presenterats utifrån mina tolkningar av respondenternas svar. Jag är medveten om att då en studie är kvalitativ och undersökningstekniken är intervjuer som inte har fasta svarsalternativ, blir mina tolkningar av svaren betydelsefulla för vilket resultat som studien ger. Stukát (2005) menar att kvalitativa studier har fått en del kritik för att vara subjektiv. Kritikerna menar att forskaren egna tankar och dess förståelse för ämnet spelar in när undersökningsmaterialet bearbetas. Jag tror och hoppas att jag har varit tillräckligt noggrann för att kunna påstå att det här är det resultat som respondenternas svar pekar mot. Läsaren bör samtidigt ha i åtanke att om samma studie gjorts av en annan person kan resultatet ha sett något annorlunda ut.

6.1.5 Undersökningens betydelse för yrket

Resultatet från denna studie visar på att det finns möjligheter att utveckla handdockor som ett pedagogiskt hjälpmedel i förskolan. Studien kan visa blivande och redan

yrkesverksamma lärare vilken potential som handdockan har att underlätta för lärare i förskolan. När pedagoger spelar teater med handdockan sänder det signaler till och en inbjudan till barnen att delta i lekens förstrollade värld. Jag hoppas att denna studie kan inspirera pedagoger att använda handdockan i sin verksamhet. Jag hoppas samtidigt att arbetet kan framhålla betydelsen av utbildning när det gäller dockteater. Trots att handdockor är ett relativt enkelt redskap att använda krävs det en hel del kunskap hos pedagogen för att redskapet skall användas på ett sätt som gynnar barnens lärande mest. Om fler pedagoger fick chansen att bekanta sig med handdockan redan under sin lärarutbildning tror jag att det skulle kunna bli ett mycket mer använt redskap än vad det är idag.

6.1.6 Fortsatta studier

Detta arbete har fokuserat på hur pedagoger upplever handdockan som ett pedagogisktredskap i förskolan. På grund av tidsbegränsningen var jag tvungen att begränsa mitt undersökningsområde. En ytterligare fördjupning av studien skulle kunna innebära att man även undersöker hur barnen uppfattar dockan i verksamheten. Intervjuer med och observationer av barnen skulle kunna ge en djupare och kanske även annorlunda bild av vilken betydelse handdockan har i barns lärande. Barn och vuxna uppfattar inte alltid fenomen på samma sätt och att studera barnen direkt hade kunnat ge andra svar på mina frågeställningar.

Under arbetets gång har jag blivit medveten om att handdockan har olika status och betydelse inom utbildningssammanhang beroende på vilket land man studerar. I andra länder har teaterdockor större betydelse både i kulturen och i utbildningssammanhang. Det hade varit intressant att undersöka vilken betydelse handdockor spelar i förskolan i de länder där handdockor och dockteater ingår i lärarutbildningar och därmed har en mer naturlig plats i förskolans verksamhet.

6.1.7 Slutord

Studien har visat att handdockan är ett pedagogiskt redskap med möjlighet att inspirera, engagera och motivera barn i förskolan. Handdockan är redskap för att på ett lekfullt sätt kommunicera både för vuxna och för barn.

Jag låter ytterligare ett citat från intervjuerna sammanfatta vilken glädje och entusiasm som dockan sprider bland barnen.

”Man blir ju övertygad om att det funkar med att väcka och få med sig barnen, de småspringer efter en när man tar på sig en handdocka. Jag tycker det är bevis nog.”

7. Referenslista

- Arnesson Eriksson, M. (2009). *Lärande i sagans värld*. Stockholm: Lärarförbundet.
- Arnqvist, A. (1993). *Barns språkutveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Benn, S. (2003). Att upptäcka barns lärandeprocess. (s.105-120). I Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (red.), *Förskolan – barns första skola!* Lund: Studentlitteratur.
- Bjervås, L. (2003). Det kompetenta barnet (s.55-81). I Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (red.), *Förskolan – barns första skola!* Lund: Studentlitteratur.
- Dysthe, O. (red.). (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksen Hagtvet, B. (2004). *Språkstimulering. Del 1: Tal och skrift i förskoleåldern*. Stockholm: Natur och kultur.
- Forsberg Ahlcrona, M. (1991). *Ta handdockan. Lek – skapande – fantasi*. Göteborg: Förlaget Vio Vio.
- Forsberg Ahlcrona, M. (2009). *Handdockans kommunikativa potential som medierande redskap i förskolan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (red.). (2003). *Förskolan – barns första skola!* Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2006). *Lek och läroplan. Möten mellan barn och lärare i förskola och skola*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Paulsen, B. (1992). *Når dokkene tar ordet. Teaterdokter i pedagogiske sammenhenger*. Oslo: Ad Notam Gyldendal A/S.
- Paulsen, B. (1996). *Estetik i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Rubinstein Reich, L. (1996). *Samling i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Torén, B. (1999). *Handdockans möjligheter i förskolan och skolan*. Solna: Ekelunds förlag.
- Torénus, M. (2000). *På tal om språk*. Stockholm: Liber.

Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för förskolan. Lpfö98*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Vygotskij, L.S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.

Bilaga 1– Brev till respondenter

Anhållan om samtycke till deltagande i en undersökning inom ramen för ett examensarbete vid lärarutbildningen vid Göteborgs universitet

Jag är student som utbildar mig till lärare vid Göteborgs Universitet. Jag skall nu skriva den avslutande uppgiften inom lärarutbildningen som är mitt examensarbete och som ger mig min lärarbehörighet. Arbetet motsvarar 10 veckors heltidsstudier och skall vara klart i maj 2010. Examensarbetets syfte är att undersöka handdockans möjligheter som redskap i förskolan. Hur använder pedagoger dockan och vad tänker de kring dockans möjligheter? För att undersöka detta behöver jag samla in information genom intervjuer med yrkesverksamma förskollärare.

Intervjuerna kommer att spelas in för att sedan skrivas ut i text. För att kontrollera att jag uppfattat dina svar rätt kommer anteckningarna skickas till dig efter intervjun och du har då möjlighet att läsa igenom dessa och korrigera ev. missförstånd.

Alla medverkande kommer att garanteras anonymitet. De förskolor/skolor som finns med i undersökningen kommer inte att nämnas vid namn eller på annat sätt kunna vara möjliga att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt. Du har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

Vad jag behöver är ditt samtycke till att medverka i studien. Detta ger du genom att skriva under detta brev och lämna till mig vid intervjutillfället.

Jag samtycker härmed till att medverka i studien

Datum

Underskrift informant

Namnförtydligande

Har ni ytterligare frågor ber jag er kontakta mig på nedanstående adress eller telefonnummer

Med vänliga hälsningar

Maria Lindmark, 0709-54 45 33, lindmark_maria@hotmail.com

Handledare för undersökningen är Mirella Ahlcrona Forsberg

Kursansvarig lärare är Jan Carle, docent, Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen
031 786 4792

Bilaga 2 – Intervjufrågor

Intervjufrågor till examensarbete

”Handdockans möjligheter som pedagogiskt redskap i förskolan”

Bakgrund

- Hur länge har du arbetat med handdockor som redskap i din verksamhet?
- Har du någon form av utbildning i att arbeta med handdockor?
- Hur kommer det sig att du började arbeta med handdockor?

Huvudfrågor

1. Varför använder du handdockan som redskap i ditt pedagogiska arbete? Vad är ditt syfte?
2. När används handdockan? I vilka situationer? Hur ofta?
3. Hur använder du handdockan? Till vad?
4. Tillverkar ni dockorna själva eller är det köpta dockor? Varför har ni valt det alternativet?
5. Vem använder handdockan? Får barnen hålla dockorna eller enbart vuxna? Varför/varför inte? Är varje docka knuten till en specifik person?
6. Vilka effekter kan du se av användandet av handdockor?